

NAE SIMION PLEȘCA
Institutul de Filologie
(Chișinău)

„MĂRCI BELETRISTICE” COMUNE
ÎN PUBLICISTICA ȘI LIRICA LUI EMINESCU

Abstract. The author tackles the way Eminescu capitalizes the myth of „Golden Age” both in poetry and journalism, highlighting common rhetorical methods: exaltation of the prototypical figures like Stefan cel Mare and Mircea cel Batrin, a paradisiac view on the past, criticism of the negative aspects of the present, eulogy of spiritual and moral values, idyllic description of nature. Poetry and journalism is a thematic, ideological and structural unit.

Keywords: myth, eulogy, opprobrium, antithesis, (publicistic) discourse, irony, grotesque, „volition”, Logos, absurd.

Scrisoarea a III prezintă un adevărat *compendiu* al sociologiei eminesciene, realizat cu mijloacele discursului poetic, aici îngroșat caricatural. Mânia etică a poetului se manifestă aici în registrul sarcasmului, care este, după cum se știe, o formă supremă a ironiei. Regăsim oprobiul prezentului și lauda trecutului din publicistică, foarte frecventă reprezentare a lumii contemporane poetului ca o *comédie de obște*, ca o *comédie a minciunii*, jucată pe o scenă ocupată de cortegii grotești ale *panglicarilor în alte țări, fonșilor, flecarilor, gușăților, găgăuților, bălbăiților, canaliilor de uliți*.

În eminescologia noastră s-a vorbit despre semnificația profund filozofică a acestei teme: pe scena lumii toți joacă rolurile încredințate de providență. Tema a fost tratată, printre alții, de Shakespeare și Dante, care au exprimat și sentimentul tragic al angajării în existența umană, însoțit de amărăciunea dezamăgirii. „Eminescu contaminează motivul tradițional al lumii ca teatru cu ideea «voinței» schopenhaueriene și rezolvă întreaga alegorie în spiritul sarcastic, disociat de spectacol, al iluminismului” (Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*. București, 1960, p. 110). În viziunea poetilor „pesimiști” adâncul rațional al lumii este înlocuit cu aspirația absurdă a vieții. „Voința” a înlocuit „Logosul”, dar „nu ne mai poate inspira acel sentiment de modestie, de demnitate și împăcare de sine, legat de conștiința că rolul nostru umil este totuși indispensabil care trece ca o adiere mângâietoare prin paginile lui Epictet” (Tudor Vianu, *Eminescu*, col. Eminesciana-3, 1974, p. 56).

În *Scrisoarea III* dăm mai degrabă de un teatru al *absurdului*, jucat de actori odioși, lipsiți de personalitate, reprezentând formele fără fond, aparențele și nu esențele. Ei joacă o sinistru „comédie a minciunii”. E mai degrabă „dansul macabru” a lui Saint Săens, amintit în proza lui Eminescu. Dăm nu atât de actori, cât de figuranți, de niște humanoizi, lipsiți totalmente de *umanitate*.

Poetul realizează, în fond, fire sociologice intens comizate, înmuiate într-o densă pastă sarcastică. Este aici chiar mai multă directitate, mai multă frustețe verbală și concret realistă, prozaică, naturalistă chiar decât în portretizările din proza politică. Aproape fiecare

vers constituie o caracterizare strict individualizată, în manieră caricatural-grotescă, o definiție exactă a stării social-economice în care se afla țara la acea oră. Tabloul general capătă proporții burlești; fețele acestor personaje reprezentând „măști” (în *Epigonii*: „măști râzânde puse pe un caracter inimic”), iar fizionomia lor aspecte animaliere, mișcările le sunt mecanice, de istryioni de circ, vorbirea retorică goală, iar sufletul monedă calpă, sunt în totul creaturi ai prefăcătoriei, desfrâului, „evlaviei de vulpe”, ai „veninoaselor nimicuri”, „urâciuni fără de suflet, fără de cuget”.

„Au prezentu nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?/ N-o să aflu într-ai noștri vre un falnic juvaer?/ Au la Sybaris nu suntem lângă capiștea spoielii?/ Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii,/ N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți/ În aplauzele grele a canaliei de uliți,/ Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,/ Măști cu toate de renume din comedia minciunii?/ Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul,/ De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?/ Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafelele,/ Ce își râde de-aste vorbe îngânându-le pe ele./ Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,/ Cu privirea-mpăroșată și la fâlcii umflat și buget,/ Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri,/ La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri;/ Toți pe buze-având virtute, iar în ei monedă calpă,/ Chintesență de mizerii de la creștet până-n talpă./ Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască,/ Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.../ Dintr-aceștia țara noastră își alege astăzi solii!/ Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii,/ În cămeși cu mâneci lunge și pe capete scufie,/ Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie./ Patrioții! Virtuozii, ctitori de așezăminte,/ Unde spumegă desfrâul în mișcări și în cuvinte,/ Cu evlavie de vulpe, ca în strane, șed pe locuri/ Și aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri...”

Scena generală a „comediei de obște” (comediei minciunii) este urmată de o scenă de asemenea caricatural-grotescă a „sfatului țării” unde se adună ceea ce poetul denumește „spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi”, „tot ce-n țările vecine e smintit și stârpitură/ Tot ce-i însemnat cu pata putrejmii de natură” (expresie a comicului împins la exces):

„Și apoi în sfatul țării se adun să se admire/ Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire;/ Toate mutrele acestea sunt pretinse de roman,/ Toată greco-bulgărimea e nepoata lui Traian!/ Spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi/ Să ajung-a fi stăpână și pe țară și pe noi!/ Tot ce-n țările vecine e smintit și stârpitură,/ Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,/ Tot ce e perfid și lacom, tot Fanarul, toți iloții,/ Toți se scurseră aicea și formează patrioții,/ Încât fonții și flecarii, găgăuții și gușații,/ Bâlbâiți cu gura strâmbă sunt stăpânii astei nații!/ Voi sunteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni!/ I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni!/ Și această ciură-n lume și aceste creaturi/ Nici rușine n-au să ieie în smintitele lor guri/ Gloria neamului nostru spre-a o face de ocară,/ Îndrăznesc ca să rostească pân' și numele tău... țară!/ La Paris, în lupanare de cinismu și de lene,/ Cu femeile-i pierdute și-n orgiile-i obscene,/ Acolo v-ați pus averea, tinerețele la stos.../ Ce a scos din voi Apusul, când nimic nu e de scos?/ Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă,/ Cu monoclu-n ochi, drept armă bețișor de promenadă,/ Vesteiți fără de vreme, dar cu creieri de copil,/ Drept științ-având în minte vre un vals de Bal-Mabil,/ Iar în schimb cu-averea toată vrun papuc de curtezană.../ O, te-admir, progenitură de origine romană!”

Poetul va filtra mai departe în discursul său publicistic vulcanic două versuri care expun principiul mult discutat din sociologie, a „câștigului fără muncă”.

„Și acum priviți cu spaimă fața noastră sceptic-rece,/ Vă mirați cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?/ Când vedem că toți aceia care vorbe mari aruncă/ Numai banul îl vânează și câștigul fără muncă,/ Azi, când fraza lustruită nu ne poate înșela,/ Astăzi alții sunt de vină, domnii mei, nu este-așa?/ Prea v-ați arătat arama sfâșiind această țară,/ Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară,/ Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei,/ Ca să nu s-arate-odată ce sunteți - niște mișei!// Da, câștigul fără muncă, iată singura pornire;/ Virtutea? e-o nerozie; Geniul? o nefericire”.

În articolele *Muncă și producțiune, Cauza tuturor relelor noastre: lipsa de muncă*, în numeroase editoriale din *Timpul* munca este văzută ca un punct generic, ca un *fundamentum divisionis* a existenței umane și sociale. O societate care nu se întemeiază pe muncă, opinează el, este o societate coruptă, imorală, or, nu există un rău mai mare decât decăderea morală generală.

Unei asemenea situații dezastruoase îi este contrapus principiul ierarhiei sociale ca „ierarhie a muncii”. Dacă în Evul Mediu, marcat de războaie, vitejia era considerată virtutea supremă prin care un om se putea ridica deasupra poporului, azi principiul de a se ridica „ar trebui să fie munca fizică și cea intelectuală; dar munca, nu aparențele muncii; producerea reală, nu specula, gândirea proprie, nu plagiatul, onestitatea, nu aparențele onestității; virtutea, nu pretextarea virtuții” (*Dacă vorbim de adunătură...* din 26 mai 1883).

Reformele sociale pot fi folositoare numai dacă se bazează pe muncă luată ca factor determinant, care dă sens vieții individuale și obștești și în care se convertesc valorile morale și materiale. În contextul unor asemenea stabiliri de criterii, se constată că liberalismul cosmopolit, boala cronică de care au suferit părți întregi ale societății, a adus multe rele dintre care cel mai mare e că „nenumerate nulități sub pretextul liberalismului și al democrației se servesc de stat și de libertățile lui pentru a câștiga o bucată de pâine pe care pe calea muncii oneste n-ar putea-o câștiga; să nu uităm asemenea că acest câștig, la care oricine poate ajunge fără muncă, deprinde pe oameni de a spera totul după schimbările politice, demoralizându-i sistematic, făcându-i lingușitori și servili către mărimile zilei, prefăcându-i în demnitari și calomniatori, încât liberalismul în România, în loc de a avea drept rezultat oțelirea caracterelor, a avut din contra acelea de a bizantiniza și a veșteji oamenii ce erau încă neatinși de acel rău” (*Promulgat și sancționat* din 14 octombrie 1879, cit. după Eminescu, *Opere IV, Publicistica*, col. *Opere fundamentale*, coord. de acad. Eugen Simion, București, 2000, p. 935).

Echivalențe ale versului „Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie” se pot de asemenea identifica în mai multe articole, în care se vorbește despre povara crescândă a dărilor pe care o duce țaranul și despre legile luate în pripă și prin conspirații de partid („Numai acolo sunt legi adevărate, scrie *Timpul* din 15 ianuarie 1852, care modifică o veche sau o greșită ordine de lucruri și numai ele sunt în stare a agita în adevăr cugetarea și voința unui popor”).

O realitate economică concretă o reflectă *Doina* și în special versurile ce se referă la impactul „drumului de fier”. „*Doina*, consideră un politolog, ar putea fi considerată un imn al claselor țărănești de pretutindeni din lumea «periferiilor sistemului capitalist» mondial și al imperiilor de orice fel, clase care au fost supuse unei exploatări tot atât

de grave prin consecințe ca și efectele unui *genocid*. Laboratorul ideologic al *Doinei* trebuie căutat în articolele publicistice ale lui Eminescu, precum este și acesta scris după serbările de la 10 mai, a căror «fațadă» nu poate ascunde cealaltă lume, lumea țărănească oprită asupra Bucureștiului unde-și căuta răspuns la cererea seculară de pământ și reforme” (Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*, Galați, 1994, p. 153).

Poemul *Împărat și proletar* nu e doar transpunerea poetică a unui ecou la epoca numită a Comunei și a meditațiilor asupra „al lumii sâmbur dorința și mărirea umane roade” ce se petrifică „unul în sclav, altul în împărat”, asupra visului și morții, eternei alergări și a convingerii finale că „vis al morții eterne e viața lumii întregi”, a antitezei proletar (care îndeamnă la luptă) și Cezar (adâncit în gânduri și convins de măreția sa). Poetul dă expresie aici procesului *proletarizării* declanșat în lume și în țară, care constituie obiectul analizei în articolele care descriu în special situația țărănimii. În articolul *În discutarea proiectului de majorat...* face un tablou fenomenologic al situației agrare, pronunțându-se împotriva sărăcirii clasei țărănești prin diviziuni și subdiviziuni ale locurilor de arătură. Urmarea divizibilității este *proletarizarea* populației, „cumplita sărăcire”. „Care va fi rezultatul? Întreabă poetul. Sărăcirea tuturor, proletariatul tuturor. Nu credem însă ca cineva să susțină că proletariatul este idealul la care tinde un stat” (Eminescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 1037). De aceea, denunță îngrădirea celor tari, „cu averea și mărirea în cercul lor de legi”, conspirarea acestora „contra celor ce dâșii la lucru-i osândiră/ Și le subjugă munca vieții lor în întregi”, „De ce să fiți voi sclavii milioanei nefaste,/ Voi ce din munca voastră abia puteți trăi?”, se întreabă poetul prin intermediul discursului unuia din „copiii săraci și sceptici ai plebei proletare”.

Similitudinile dintre cele două sectoare ale operei lui Eminescu nu se reduc, bineînțeles, la înrudiri de teme și de expresii.

Unele din articolele publicistice sunt adevărate *poeme*, demonstrând comunitatea de procedee ale „meșteșugului retoric”, după cum a arătat Monica Spiridon sau chiar o comunitate de „mărci beletristice”, analizate de Constantin Parfene: *repetiții, ambiguități, plasticități, maxime, figuri ale interogării, retorica, metafora, epitete, expresii populare*. Cercetătorul distinge adevărate *portrete expresive, pamflete și chiar elegii în proză* (*Pe arborul tăcerii...*).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*. Galați, 1994, p. 153.
2. Mihai Cimpoi, *Critice*, 9, *Identitate și alteritate*. Craiova, Chișinău-Dumbrăveni, 2011, p. 16.
3. Monica Spiridon, *Eminescu-proza jurnalistică*. București, 2003, p. 9, 192.
4. *Opere IV, Publicistica*, col. *Opere fundamentale*, coord. de acad. Eugen Simion. București.
5. Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*. București, 1960, p. 110.
6. Tudor Vianu, *Eminescu*, col. *Eminesciana-3*, 1974, p. 56; 2000, p. 93.